

monografiei este acordată de către autor învățământului teologic și religios. Foarte mulți dintre preoții și cântăreții parohiilor și mănăstirilor Episcopiei Hușilor au studiat la școlile teologice existente la Huși, Vaslui și Bârlad. În secțiunea finală, autorul prezintă multiple detalii legate de evenimentele socio-istorice marcante ale Eparhiei, despre felul în care atât clerul, cât și credincioșii au luptat pentru libertate, păstrarea credinței, dobândirea de drepturi sociale și mărturisirea valorilor spirituale și românești.

Monografia Episcopiei Hușilor, realizată cu deplină competență și acrivie științifică de către Preasfințitul Emilian Crișanul constituie o remarcabilă contribuție pentru Istoria Bisericii Ortodoxe Române, reprezentând totodată un model de urmat. Lucrarea pune la dispoziție datele istorice care privesc trecutul străvechii Episcopii a Hușilor și evidențiază personalitățile de prim rang care și-au lăsat amprenta asupra devenirii noastre ca neam. De asemenea, aduce în lumină chipurile vrednice ale ierarhilor de la Huși, figurile domnitorilor și ale altor personalități marcante, care au activat în diferite domenii ale vieții publice și au influențat trecutul, prezentul și viitorul acestei părți de țară.

Cristian VAIDA

Giovanni Firolamo, *Crucea și puterea. Creștinii, de la martiri la persecutori*, trad. Dionisie Constantin Pîrvuloiu, Editura Humanitas, București, 2022, 486p., ISBN: 978-973-50-7562-0

Giovanni Firolamo (n. 1945), profesor de istoria creștinismului la Facultatea de Litere a Universității din Torino și președintele Centrului pentru Știința Religiilor din cadrul aceleiași universități, este cunoscut publicului românesc ca un mare specialist în istoria religiilor. Aceasta se datorează publicațiilor sale, marcate deopotrivă de anvergura preocupărilor, ca și de profunzimea analizei (a se vedea în acest sens coordonarea lucrării, în cinci volume, *Istoria Religiilor*, Polirom, Iași, 2008, sau publicarea, în colaborare, a *Manualului de istoria religiilor*, Humanitas, București, 2004). De altfel, ultima sa carte tradusă în limba română confirmă cele spuse, fiind o interesantă și în același timp provocatoare expunere asupra relației din *Cruce și putere* (temă tratată excelent și de volumul *Religie și putere*, Polirom, Iași, 2005).

Două imagini simbolice trasează parcursul paradoxal anunțat în subtitlul cărții: creștinii, de la martiri la persecutori. Pe de o parte, este concentrarea iconomiei mântuitoare a lui Iisus Hristos, Cel Care a pățimit și a murit pe cruce, dar a și înviat, biruind moartea și puterile răului, în simbolul crucii (vezi I Cor. 2, 1-2), care devine nebunie pentru păgâni (I Cor. 1, 23), dar care explică succesul misionar al Sfinților Apostoli, și mai ales al Sf. Ap. Pavel, trimis de Însuși Hristos cel înviat pentru a vesti Evanghelia (vezi F. Ap. cap. 9). Pe de altă parte, regăsim trofeul în formă de cruce pe care l-ar fi văzut împăratul Constantin înainte de bătălia decisivă de la Pons Milvius (312) și care i-a asigurat victoria împotriva rivalului Maxențiu. Cuvintele *in hoc signo vinces* („prin acest semn vei învinge”) deschide calea transferului de la cruce ca semn al smereniei și al morții mântuitoare a lui Iisus Hristos la simbol politic al puterii și victoriei. (După victorie, Constantin a pus să fie realizat un obiect sub formă de cruce, *labarum*, care îl va însoți pe împărat în campaniile sale militare.)

Istoria acestei evoluții reprezintă fundamentul cercetării, care încearcă să răspundă la întrebări fundamentale precum următoarele: „Cum a fost posibilă această schimbare? Pentru ce și în ce mod crucea, simbol al suferinței și al martiriului, a putut să devină simbolul prin excelență al puterii? În ce fel și pentru care motive acest simbol al unei puteri transcendente, al unei împărății care nu este din lumea aceasta, a sfârșit prin a-și întretăia destinul cu puterile politice, devenind un simbol al cuceririi trupurilor și sufletelor?” (p. 13)

De-a lungul a opt capitole, G. Firolamo face un incitant tur de forță în a reliefa contextul politico-religios din secolul al IV-lea, personalitățile politice care au jucat un rol decisiv, și mai ales forțele care au susținut, au criticat sau chiar au încercat să împiedice trecerea de la Biserica evanghelică și profetică, a martirilor, la Biserica „constantiniană”. Punctul de plecare îl constituie însă prezentarea caracteristicilor generale ale lumii religioase imperiale în care s-a propovăduit Evanghelia, acest context stând la baza evoluției ulterioare. Să ne reamintim, comunitatea creștină trăia „între două lumi”, iar membrii ei se bucurau de o „dublă cetățenie” – una adevărată, de natură cerească, divină, și una pământească, de natură politică. S-a ajuns astfel la persecutarea creștinilor, în care autoritățile politice și cultural-religioase au văzut un posibil factor de dezbinare, un potențial pericol pentru integritatea imperiului roman.

Următoarele capitole reprezintă nucleul cărții, care acoperă intervalul de timp de la edictul de la Milano (313) și până la edictele lui Teodosie (începând cu cel de la Tesalonic din 380) și ale urmașilor lui. Cu referire la încercarea lui Iulian Apostatul de a restaura păgânismul – fapt care nu reprezintă o simplă paranteză în istoria unui imperiu condus de împărați creștini – autorul arată intenția Bisericii de a înfrânge păgânismul prin eliminare directă. Rolul împăratului Teodosie este unul decisiv, astfel încât ar fi mai corect să se vorbească în istoriografie despre „Biserica teodosiană” mai curând decât despre „Biserica constantiniană”: persecuția antipăgână, începută sub forme timide și intermitente sub Constantin cel Mare, continuă cu mai mare virulență sub fiul său, Constantin al II-lea, și devine foarte eficientă sub Teodosie cel Mare.

Revelatoare este căutarea unei ortodoxii unitare, ca forță de coeziune a noului imperiu, creștin. Simbolurile de credință din 325 și 381 au acest rol, forțele eclesiale beneficiind și de sprijinul celor politice. Fapt iarăși emblematic, prin cristalizarea dogmei trinitare de la Sinoadele I și II ecumenice, are loc, pentru prima dată, impunerea unui adevăr dogmatic ca lege de stat. Urmarea? Disidența religioasă se transformă în „delict public” (*crimen publicum*). Cu alte cuvinte, de acum înainte ereticii puteau – și era și necesar! – să fie persecutați ca pericol public, inamici ai statului. Este o situație care apare mai ales în creștinismul occidental, Giovanni Firolamo luând ca exemplu concludent două cazuri: moartea lui Priscilian și condamnarea schismei donatiste.

Nașterea „Bisericii constantiniene” a marcat un tip de creștinism care ilustrează trecerea de la grupare creștină minoritară și persecutată la o Biserică de stat, capabilă acum să-i persecute, la rândul ei, pe dușmanii din interior (ereticii și disidenții) sau pe cei din exterior (păgâni sau iudei). În fapt, raporturile religie – putere au lăsat urme puternice până astăzi, deopotrivă în Apusul și în Răsăritul creștin. (A se vedea C.I. Toroczka, „Biserica Ortodoxă, între «Imperiu» și «Pustie»: actualitatea gândirii Părintelui Georges V. Florovsky (1893-1979) cu privire la misiunea Bisericii în lumel, în Daniel Lemeni

(coord.), *Sfântul Constantin cel Mare și Creștinismul: teologie, istorie și hagiografie în Bizanțul târziu*, Editura Mitropoliei Olteniei, Craiova, 2013, p. 249-264.)

Din punct de vedere ortodox, sunt de reținut cel puțin două aspecte: mai întâi, cercetarea lui Firolamo vedește un caracter schematic asumat. El însuși este nevoit să recunoască următoarele: dincolo de cortegiul de violențe și persecuții care însoțesc exercițiul oricărei puteri, inclusiv de factură creștină, puteau fi amintite chipurile a mii de asceți și pustnici care prin asceză, prin martiriu nesângeros, încercau să urmeze lui Hristos fiind fideli propovăduirii evanghelice, adică „privind crucea ca pe un izvor de inspirație, ce simboliza pentru ei suferința și umilința, nu fastul puterii” (p. 450). În al doilea rând, transformările expuse au afectat în măsură mai mare Apusul decât Răsăritul creștin. Aversul triumfător al crucii a triumfat aici prin asumarea fastului, a însemnelor de purpură, a practicilor de corupție simoniacă, până și în numele de „pontif”, care îl desemna inițial pe *sacerdos*, apoi de episcopul Romei.

Autorul vede înuciderea filosoafei păgâne Hypatia un simbol al procesului de transformare cunoscut de Biserică în secolul al IV-lea, prin așa-numitul „punct de cotitură constantinian”. Desigur, nu toți creștinii au devenit persecutori ai păgânilor, însă însuși faptul că s-a putut ajunge la „a ucide în numele lui Dumnezeu” ar trebui să ne pună pe gânduri pe noi toți... Mai ales că, în chip tragic, toți creștinii rămân cea mai persecutați adepți ai unei religii! (Tabloul discuțiilor la: <https://semneletimpului.ro/religie/libertate-religioasa/persecutie/batalia-pentru-cea-mai-persecutata-religie-din-lume.html>)

Ciprian Iulian TOROCZKAI

Martha C. Nussbaum, *Terapia dorinței. Teorie și practică în etica elenistică*, trad. S.G. Drăgan, Editura Humanitas, București, 2022, 573 p., ISBN: 978-973-50-7381-7

Profesor emerit al Universității din Chicago, autoare prolifică, Martha C. Nussbaum a abordat în cartea de față nu doar o temă de mare interes academic, ci și cu un impact existențial profund. Redescoperirea studiilor filosofiei elenistice s-a făcut trecându-se „dincolo” de figurile centrale ale „filosofiei antice”, Platon și Aristotel. Gândirea etică elenistică a cunoscut și alți reprezentanți străluciți, cum ar fi Epicur, Lucrețiu, Cicero, Seneca ș.a. Aceștia, subliniază autoarea, și-au asumat o „agendă terapeutică” – vizând emoțiile și pasiunile din viața fiecărui om (iubirea, frica, mila, mânia etc.) – prin care doreau să arate că doar prin cultivarea de-a lungul vieții a artei argumentației și a respectului pentru rațiune se poate atinge o viață bună. Astfel, ideea centrală a cărții este că studiul Antichității greco-romane, înainte de toate, are ca scop redescoperirea unei filosofii practice și plină de compasiune, care urmărește rezolvarea celor mai profunde nevoi și dileme ale oamenilor, cu intenția de a-i ajuta să scape de suferință și să prospere, la nivel individual și comunitar.

Arta argumentării, care i-a caracterizat pe filosofii antici, îi este specifică și autoarei. Pornind de la teoria stoică antică, ea creionează o teorie proprie a emoțiilor, evidentă și în alte lucrări ale sale (vezi *Unheavens of Thought* sau *Hiding from Humanity*). Tema centrală este că emoțiile sunt judecați – ceea ce duce la analiza fricii de moarte (cap. 6), a dragostei pătimăse (cap. 5 și 12), mâhnirii (cap. 10) sau mâniei (cap. 7 și 11). *Terapia dorinței* are